

Grote grazers vormen een populair middel om vergrassing van natuurgebieden te stoppen en de biodiversiteit te bevorderen. Maar te intensieve begrazing kan juist een knelpunt vormen voor het voortbestaan van tapuiten, blijkt uit lopend onderzoek van Stichting Bargerveen in de Nederlandse duinen.

Waarom holt de tapuit achteruit?

Tekst en beeld Herman van Oosten, Remco Versluijs en Chris van Turnhout



De koning van het Vogelduin is weer teruggekeerd! Als een van de eerste uit Afrika teruggekeerde tapuiten rent Eddy the King weer rond over het korte gras. Nu en dan zingt hij al, zacht knarsend. Komen zijn vrienden Manke Harrie en Supervrouw dit jaar ook weer terug, of zijn hun veren voor altijd begraven onder waaiend Sahara zand? Eddy the King en de andere tapuiten worden sinds 2007 nauwlettend in de gaten gehouden, want het gaat verre van goed met de Nederlandse tapuiten. Kwamen ze tot in de jaren tachtig nog wijd verbreid langs de Nederlandse kust voor, nu broeden tapuiten nog slechts op een handvol plaatsen in Noord-Holland en de Waddeneilanden. Stichting Bargerveen en SOVON Vogelonderzoek Nederland doen onderzoek naar de achteruitgang van deze vogel en de fauna in duingraslanden.

OVERLEVEN

Door onder andere vermesting en verzuring zijn de droge duingraslanden sterk vergrast. Hierdoor is de insectenrijkdom achteruitgegaan. Door afname van bloeiende kruiden komen bloembezoekende insecten als bij-

voorbeeld hommels en vlinders minder voor. En dat kan grote gevolgen hebben voor insectenetters als de rankbenige tapuit. Voor succesvol herstelbeheer moet duidelijk zijn hoe aantastingen in dit ecosysteem precies werken, waardoor veel insecten en insectenetende vogels achteruit gaan.

Eddy is in 2008 gevangen bij een van zijn nesten in een oud konijnenhol en daar gekleurd. We dachten dat Eddy the King bij drie verschillende vrouwtjes jongen had – een passende naam was snel gevonden! Ook Eddy's jongen zijn gekleurd, zoals alle tapuitjongen in het Vogelduin. Op deze manier kunnen we belangrijke informatie verzamelen over de overleving van de vogels en hun jongen. Zo blijkt dat Eddy ongeveer de helft kans heeft om volgend jaar terug te keren, maar dat zijn jongen een veel kleinere kans hebben om te overleven. Waarschijnlijk is dit genoeg om deze populatie tapuiten voor uitsterven te behoeden, maar te weinig om weer te groeien en andere gebieden te herkoloniseren.

DUIZENDEN FILMPJES

Vanaf eind maart struinen we het duin door

op zoek naar tapuiten die terug zijn gekeerd uit Afrika en vooral naar hun kleurringen – daar gaat het nu om. RoodRoodMetaalDonkerblauw is terug, WitMetaalGeelRoze is terug, maar nee, Manke Harrie is niet meer teruggekomen van de reis, evenmin als Supervrouw en tientallen jongen. We weten nu dat jongen een sterk variërende overleving hebben: soms komt 25% terug, in andere jaren nog geen 10%. We denken dat de variërende overleving wel eens een gevolg kan zijn van jaarlijkse variatie in het dieet, als gevolg van een jaarlijkse variatie in insectenaanbod. Duizenden prooien hebben we gedetermineerd op duizenden videofilmpjes van voerende tapuiten als Eddy the King. Aanvankelijk ging het wat moeizaam, maar nu kunnen we 90% van de aangevoerde prooien determineren, vaak tot op soort. Hoewel er duizenden soorten insecten voorkomen in de duinen, vormen slechts een paar soorten de bulk van de gevoerde prooien. Eddy en de anderen voeren met name rupsen van nachtvlinders, kevers en keverlarven aan hun jongen. Waarom voert Eddy maar een paar soorten prooien terwijl er veel meer soorten zijn?

We vermoeden een relatie tussen vergras-
sing, veranderend insectenaanbod en de
achteruitgang van de tapuit.

TORENVALK

In tegenstelling tot tapuiten komen graspie-
pers in stabiele aantallen voor in duingras-
landen. Hier zoeken ze, een paar gram
lichter dan de 25 gram zware tapuiten, ook
lopend hun voedsel. Juist de gedeeltelijk
overeenkomende soorteigenschappen, de
tegengestelde populatieontwikkeling en de
verschillende gewichten maken voor ons

een gemiddelde tapuitenprooi niet alleen
ongeveer twee keer zo groot is, maar ook
grofweg twee keer zoveel voedingstoffen
bevat als een graspieperprooi. Dat is heel
mooi, omdat jonge tapuiten een paar gram
zwaarder moeten worden in ongeveer
dezelfde nesttijd als graspiepers. Eddy weet
exact wat zijn jongen nodig hebben. Hij kan
niet zomaar insecten voeren, hij moet grote
insecten voeren. Grote prooien zijn van
levensbelang.

En juist die specifieke, grote tapuitenprooien
gaan achteruit: ze zijn vaak gebonden aan

minder aan in intensief begraasde terreinen,
zoals rupsen. Ander onderzoek van Stichting
Bargerveen heeft al laten zien dat rupsnes-
ten van veldparelmoervlinders weinig kans
maken bij intensieve schapenbegrazing – ze
worden met het gras naar binnen gewerkt
of vertrapt. Door uitgekiender te begrazen,
krijgt niet alleen de vegetatie, maar ook de
insectenfauna weer kansen in het duin. En
met deze insecten de insectivoren. Maar
waar de juiste insecten ontbreken, kan zelfs
de koning van het Vogelduin niet meer aan
voldoende voedsel komen.



Links - Dankzij de kleurrijke ringen om de poten kunnen
onderzoekers het leven van deze mannetjestapuit volgen.

Midden - Insecten zoals de kleine juni-kever (*Anomala dubia*)
vormen de 'missing link' tussen de toename van grote grazers
en de afname van tapuiten.

Rechts - Schotse hooglander temidden van de duinviooltjes
in het Vogelduin.

een vergelijking van het dieet interessant:
we onderzochten of de kleinere graspieper
andere prooien zou aanvoeren dan tapuiten.
Het filmen van graspiepers bleek zelfs voor
onze tapuitenfilmploeg geen uitgemaakte
zaak. Schuw scharrelen onopvallende piepers
snel langs het nest; het voeren van de jongen
duurt hooguit een paar seconden. Dat is heel
verstandig, omdat hun open grondnesten
vaak gepredeerd worden door allerlei
predatoren. En door torenvalken: de laatste
video-opname van een nest bestond uit de
steenrode rug van een torenvalk die de nest-
jongen oppeuzelde. Sneu voor de piepers
en sneu voor ons – soms zien we de natuur
slechts als een verzameling samenhangende
datapunten!

BELANGRIJKE PROOI

Sommige grote prooien, zoals kevers, be-
vatten relatief veel onverteerbare delen, terwijl
andere prooien van dezelfde grootte, zoals
larven, juist weinig onverteerbare delen
bevatten. Omdat alleen de grootte dus niet
alles zegt over de aantrekkelijkheid van een
prooi, hebben we ook de hoeveelheid eiwit-
ten en vetten bepaald. Zo weten we nu dat

afwisselende zandige terreinen met een korte
vegetatie, die onder druk staan van vermes-
ting en verzuring. Een belangrijke prooi is
bijvoorbeeld de kniptor *Melanotus punctoline-
atus*, die nog slechts langs de kust voorkomt
en waarschijnlijk is verdwenen uit het bin-
nenland. Graspieperprooien, bijvoorbeeld
langpootmuggen als *Nephrotoma appendi-
culata*, zijn veel wijder verspreid en vaak
algemeen. Deze soort komt voor in grassige
en niet te droge graslanden, waardoor grote
delen van Nederland een geschikte habitat
vormen. Soorten van droge, warme milieus
verdwijnen, mainstream soorten blijven.

DIVERSITEIT

Om de vegetatie te herstellen nemen terrein-
beheerders maatregelen zoals het inzetten
van grote grazers. En vaak met succes,
voor de vegetatie. Toch komt de bijbeho-
rende fauna niet altijd terug; we denken dat
begrazing soms te intensief is. Al het hoge
gras verdwijnt, terwijl duingraslanden juist
bestaan uit een mozaïek van successiesta-
dia. Zanderige plekken horen hier evenzeer
thuis als plukjes hoog duinriet. Dat maakt de
hoge diversiteit. Bepaalde prooien treffen we

Herman van Oosten en Remco Versluijs zijn
onderzoekers bij de Stichting Bargerveen/
Radboud Universiteit Nijmegen. Chris van
Turnhout werkt bij SOVON.

LITERATUUR

Van Oosten H.H., Versluijs R., Klaassen O., Van
Turnhout C. & Van den Burg A.B. 2010.
Knelpunten voor duinfauna. Relaties met aan-
tasting en beheer van duingraslanden.
Rapport DKI 2010/dk129-O. Directie Kennis en
Innovatie, Ministerie van Landbouw, Natuur
en Voedselkwaliteit.
Versluijs R., Van Oosten H.H. & Van Turnhout C.
2008. De Tapuit in het nauw in de Nederlandse
duinen. Fitis 44: 1-10